

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FEMTE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., SOGNEPRÆST.

FJERDE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER G. E. C. GAD.

H. H. THIELES BOGTRYKKERI.

1907—1909.

Kongens Lyngby i gamle Dage.

Foredrag ved det kirke- og kunsthistoriske Møde i Lyngby
d. 29. Juli 1908¹⁾.

Af Holger Fr. Rørdam.

Der er vistnok kun faa danske Landsbyer, der har en saa mærkelig Historie som Lyngby, væsentlig paa Grund af de mangfoldige industrielle Anlæg, som i Tidernes Løb ere drevne ved den Vandkraft, som Mølleaaen, der strækker sig fra Furesø til Øresund, har afgivet. Paa en Strækning af kun en Mil, har Aaens Vandkraft drevet ni Værker²⁾. For henved 200 Aar siden siges, at Mølleaaen i den Henseende formodentlig næppe har sin Lige i mange Kongeriger³⁾. I vore Dage, da man har lært at benytte Dampen, spiller Vandkraften jo ikke saa stor en Rolle som tidligere, men kan dog fremdeles være en god Hjælpekraft. — For øvrigt skal dette righoldige Emne ikke behandles her⁴⁾; men jeg vil dog erindre om, at Lyngby Kirke indeholder et Par Minder om Mænd, der vare knyttede til disse Industriværker. Det ene er et Billede, som nu er anbragt paa vestre Væg i Korsarmen og indeholder Scener af det gl. og det ny Testamente med Aarstallet 1649. Nederst findes Billeder af Giveren, Ejeren af Brede Krudtmølle, Johan Rosenmeyer, og hans Hustru Maren Olufsdatter⁵⁾. Det

¹⁾ Foredraget er her noget udvidet og forsynet med Kildeangivelser.

²⁾ C. Nyrop, Strandmøllen, S. 129 ff.

³⁾ Anf. Skr. S. 138.

⁴⁾ I *Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker* (1867) I, 19 ff. har C. E. Secher meddelt Efterretninger om nogle af disse Fabrik anlæg.

⁵⁾ Johan Rosenmeyer blev begravet 19. Jan 1654 i Lyngby (Kirkebogen).

andet er en Kobberværk med Fremstilling af Jesu Daab, der hænger over Døbefonten, skjænket 1727 af Ejeren af Brede Kobberværk, Poul Badstüver¹⁾, og forsynet med følgende Vers af Th. Kingo:

O! Kommer I, som Pagt med Christo ind vil gaa,
 I Daab og Christendom saa gjerne her skal faa!
 Her kalder Jesus, og ved Daabens Rensevand
 Oplukker Porten for hans Naades rige Land!
 Af Adams Skibbrud og hin dybe Synde-flod
 I frelste blive skal ved Ordet, Vand og Blod!
 Men hvo du est, som gjør med Gud i Daaben Pagt,
 Strid, som en Christen bør, mod Synds og Satans Magt.

Fra gammel Tid bestod Sognet af Byerne Lyngby, Virum, Lundtofte og Stokkerup, af hvilke den sidste udslettedes, da i Christian V's Tid Jægersborg Dyrehave anlagdes, hvori ogsaa Dele af Lundtofte Markjorder inddroges samt Skoven, der allerede omtales i Kong Valdemars Jordebog under Navn af »Bouæscogh«²⁾. Taarbæk (opr. Torbæk) var kun et ringe Fiskerleje uden Jordbrug og omtales først sent.

Det kunde ligge nær at udlede Navnet Lyngby af Lyng, saa meget mere som en Del af Byens Markjorder (nord for Byen) endnu kaldes »Lyngen« eller »Lynglodderne«. Imidlertid finde vi Byen i gammel Tid undertiden betegnet som »Lugna«³⁾, ligesom Lundtofte i Middelalderen skreves »Lugnætofte« (o. 1518 Luntofte), hvilke Navne mulig tyde paa en anden Oprindelse end den, som ellers kunde synes at ligge nærmest. Men for øvrigt er Navneformen Lyngby gammel, da den allerede forekommer i Kong Valdemars

¹⁾ D. biogr. Lex. I, 412.

²⁾ Ved dette Navn henledes Tanken paa »Bogejagt« (s. Kalkar, Ordbog til det ældre danske Sprog I, 240). Om Skoven s. Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 728—9.

³⁾ Danske Mag. 5. R. IV, 67. Ogsaa Formerne Lunghby og Lundby forekomme (C. Molbech og N. M. Petersen, Danske Diplomer og Breve, S. 139. Hist. Tidssk. 5. R. I, 74).

Jordebog. Til Adskillelse fra de mange andre Byer af samme Navn, som findes rundt om i Landet (ogsaa i Skaane og Halland), kaldes vort Sogn fra gammel Tid ofte »Kongens Lyngby«, sikkert en Antydning af at Kronens har haft større Besiddelser her i Sognet, hvad den nævnte Jordebog da ogsaa viser¹).

Den første Jordegodsbesidder i Lyngby Sogn, hvis Navn Historien har bevaret, er en af de syv navnkundige Sunesønner, Laurens (Broder til Ærkebiskop Anders i Lund og Biskop Peder i Roskilde), om hvem det i Vor Frue Kirkes Mindebog berettes, at han som Dødsgave skjænkede denne Kirke flere Ejendomme, deriblandt »Langsyobierg« og »Niumulne«²), af hvilke den første vistnok nærmest svarer til Fuglevad³) Møllens, Højskolens og Brede Ladegaards Terrain⁴), medens Nymølle var den ene af de to tæt ved Lyngby Kirke liggende Møller, som begge dreves af Mølleaaen⁵).

Om Laurens Sunesen vides for øvrigt, at han faldt 1208 i det for den danske Adel saa skjæbnesvangre Slag ved Lena i Vester-Gøtland, om hvilket det i den vemodige Folkevisе hedder:

De Fruer stande i Højenloft
Og vente, deres Herrer skal komme,
Hestene de vende blodige hjem,
Men Sadlerne de ere tomme.

¹) O. Nielsen, Kong Valdemars Jordebog, S. 46. 80. »Fritzse Paris awapn i Konningz Lyngby. 1464 (Scr. rer. Dan. VI, 186).

²) Script. rer. Dan. VIII, 539.

³) Oprindelig Folevad, siden Føllevad, derefter Fullevad, hvoraf det meningsløse Fuglevad.

⁴) Scr. rer. Dan. VII, 57: »molendinum Lanxebyerghs. nævnes mellem »molendinum Lugna« (Lyngby Mølle) og »molendinum Brydæ« (Brede Mølle). Paa den Tid har Brede Mose utvivlsomt været en Sø (som den nordlige Ende endnu er). Navnet kan da vel bedst tydes som: Bjærget (o: Bakkerækken) ved den lange Sø.

⁵) Disse to Møller omtales 1417 som: »Møllertorp juxta ecclesiam Lyngby; item quidam locus molendini dictus Nymøllæ cum piscatura ibidem« etc. (Danske Mag. V, 292).

Den Gang Laurens Sunesøn skjænkede Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn den nævnte Gave, stod utvivlsomt Lyngby Kirke allerede her paa Bakken syd for Mølleaaen, der har givet Kirken en saa smuk Beliggenhed, som faa andre Kirker her i Landet have. At der paa dette Sted oprindeligt har staaet en Kirke af Tømmer, der maaske har afløst et af Oldtidens Gudehove, er meget sandsynligt. Derom vide vi dog intet vist. Men de Materialer — tildels utilhugne Marksten — hvoraf den midterste Del af Kirken er bygget, tyde paa en høj Ælde. Kirken har den Gang været meget mindre end nu, i Tiden er den jo udvidet mod Øst og Vest, som Materialet i disse Dele af Kirken viser. Der er noget eget stemningsfuldt i den Tanke, at her paa dette Sted har Menigheden Slægt efter Slægt i over 700 Aar samlet sig for at søge Opbyggelse af Guds Ord. Menneskenes Boliger ere opførte og sunkne i Grus Gang efter Gang i dette lange Tidsrum; men Kirken staar endnu paa sin gamle Plads og minder om Digterens Ord:

Højt er Guds paa Hald,
Frit for Fald.

Dette kan ikke siges om en anden af Lyngby Sogns gamle Bygninger, af hvilken kun svage Spor nu ere levnede, nemlig Bispeslottet Hjortholm, der laa paa en Holm i den østlige Ende af Furesø og havde stort Tilliggende af Jorder og Tiender¹⁾. Slottets Historie gaar langt tilbage i Tiden, og flere i politisk og kirkelig Henseende vigtige Bestemmelser eller Forhandlinger knytte sig dertil²⁾, da Bisperne jevnlig opholdt sig paa dette Slot, hvis Beliggenheds fredelige Ynde vel næppe er overgaaet af noget andet dansk Slots. Men i Grevens Fejde sank Hjortholm

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 57 ff., 111 - 12. Efter Reformationen henlagdes Hjortholms Len under Kjøbenhavns Slot (D. Mag. 4. R. IV, 307). Hjortholms Mølle (ogsaa kaldet Slotsmøllen) bevarede længe Navnet.

²⁾ Burman-Becker, Efterretn. om gamle Borge I, 38 ff. T. A. Becker, Orion, Kvartalskr. II, 117 ff.

tildels i Grus, da de gamle Mure ikke kunde staa for det grove Skyts, som Grev Christoffer af Oldenborgs Krigsfolk havde opstillet paa Bakkerne øst og syd for Slottet, skjønt Bispens Lensmand, Peder Godske, ydede et meget tappert Forsvar¹). — Uagtet der sikkert har været et Slotskapel paa Hjortholm, og en »Provst« residerede der²), var Lyngby Kirke dog Stedets Sognekirke, og Biskop Lage Urne har da ogsaa i sit Testament (1529) betænkt Kirken her med en Gave³).

Om Præster i Lyngby i Middelalderen er der ikke meget at fortælle. Den første, vi høre lidt om, hed Hr. Sven Øthensøn, som 1397 satte en Gaard i Kjøbenhavn, som hans Fader, Øthen Bager, havde ejet før ham, i Pant til Kanniken Hr. Jens Laurensøn for en Sum af 3 Mark⁴). Formodentlig var det den samme Gaard, som Hr. Sven, efter at Laanet var betalt, testamenterede til Vor Frue Kirke for en »Aartid« (visse Sjølemesser), der efter hans Død skulde holdes for ham af Kirkens Værger⁵).

Om en senere Præst i Lyngby have vi følgende Brev fra Biskop Oluf Mortensen i Roskilde til Vikarernes Kapitel ved Frue Kirke i Kjøbenhavn⁶):

»Kjære Venner, I maa vide, at Hr. Peder, Sognepræst i Lyngby, haver ladet os understande (forstaa), at han haver ladet begynde en Farebog (Breviar) at skrive efter Hr. Jens Ungers Farebog, som I nu i Værge have, og kan ej lempelig fuldkomme hende, med mindre end han finge den samme Bog at skrive efter. Thi bede Vi Eder at ville enten laane eller lade hannem forskrevne Bog i Leje, saa længe [til] han fanger ladet udskrive sin Bog, som begyndt

¹) Knudsen, Joach. Rønno, S. 121. Pal.-Müller, Aktst. t. Grevens Fejde I, 339 ff. D. biogr. Lex. VI, 120.

²) Danske Mag. 3. R. III, 215.

³) Danske Mag. 3. R. III, 218.

⁴) Nielsen, Kbhvns. Diplom. I, 131. Jvfr. Ny kh. Saml. V. 424.

⁵) Scr. rer. Dan. VII, 546.

⁶) Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre, Tillæg S 88.

er. Han haver sagt, at han vil sætte Eder saadan Vissen og Forvaring for samme Bog, at I skulle være hende visse og fange hende igjen i gode Maade, naar I paaæskende vorde. Her udi beviser Eder alle godvillige; der gjøre I os synderlig til Villie med«. — Da Brevet er dateret fra »vort Slot Hjortholm« (3. Marts 1483), skjønnes, at Hr. Peder har benyttet Biskoppens Nærværelse indenfor Sognets Grænser til at erhverve denne hans Forskrift.

I Reformationens Tid var Hr. Laurits Nielsen Præst her. Hans Stilling har sikkert været vanskelig, ikke blot fordi de religiøse Modsætninger voldte Uro, men ogsaa fordi han boede saa nær ved det af Christian III belejrede Kjøbenhavn. 1535 maatte han derfor, ligesom flere af hans Sognefolk, søge Værn hos Kongen mod de fouragerende Rytterhobe og andre Fjender, som gjorde Egnen usikker¹).

Det er os ikke bekjendt, hvor længe den nævnte Præst har betjent Embedet. I en gammel Præstefortegnelse²) nævnes Hr. Hans Dinesen og Hr. Niels som de første Præster i Lyngby efter Reformationen. Men intet er ellers bekjendt om dem, saa der ikke kan bygges meget derpaa.

Hr. Hans Unys forekommer første Gang 1542, da han som Student oppebar 7 Mark i Understøttelse fra Universitetet³). Vi vide ikke, naar han er bleven Præst her. I det Regnskab, Universitetets Rentemester aflagde for Aaret 1557—58 hedder det: »Gav jeg efter Borgmesters og Raads Befaling Niels Koch paa Nørregade 109 Mark for den Gaard, Hr. Hans Unys vandt af hannem igjen«⁴). Gaarden har vistnok hørt til Universitetets Jordskyldsvaaninger, og Hr. Hans Unys har sikkert paa den Tid været Præst i Lyngby. Som saadan nævnes han udtrykkelig i et Aktstykke fra 1561⁵).

1574 holdt Provsten i Smørum og Sokkelunds Herreder,

¹) Danske Mag. 3. R. V, 76. 82. 96.

²) Musenii Catalogus, past. Siælandiæ (Gl. kgl. Saml. 2990. 4to).

³) Danske Mag. 3. R. VI, 9.

⁴) Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. IV, 124.

⁵) Kh. Saml. 4. R. I, 444.

M. Rasmus Katholm, Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, Herredskonvent i Lyngby Kirke og Præstegaard¹⁾. Da var Hr. Hans Unis vel endnu i sin Velmagt; men i et Brev fra Efteraaret 1581 siges, at Sognepræsten i Kongens Lyngby var »beslagen med Alderdom«²⁾. Hr. Hans Unys døde dog først et Par Aar senere, formodentlig i Begyndelsen af 1584³⁾. Fra hans Tid haves følgende Optegnelse om Lyngby Kirkes og Præstegaards Tilliggende:

Liungbye Kierche

haffuer 64 Decimantes, 5 Møller.

Haffuer hun en Fierdingsgaardt, kaldes Smediegaardt, Morten Smid iboer, dertill kand saaes aarligen iijj Pund Roug och Biug, xij Tdr. Aure. Eng i den ene Wong iijj Less. Schylder aarligen xj⁴⁾ Lødemarck. (Randbemærkning: Her burde Kierkens Landgilde at forøges).

Ett Pengeshuss ibidem, Hans Ibsenn iboer, schylder aarligen — — ij β grott.

Et Pengeshuss, Jacob Schaatte iboer och Anders Bendtzen, schylder — — ij m $\frac{1}{2}$ iijj β.

Ett lidet Kierckehus, Lauridtz Schreder iboer, som hand self biugdt haffuer.

End en Jord paa Liungbye Marck, och kand dertill saaes ix Tdr. Aure, ij Les Engh, som Her Hanns Vnyesse haffuer, schylder aarligen till Kierckenn — — ij β grott.

Præstegaarden ibidem. Dertill kand saaes et Pund Roug, iij Pund Biug, ij Pund Aure. Engh 5 Less.

Haffuer hand ad mensam et Garsede i Lundtztorp, haffuer hand en Otting Jord at bruge, schylder aarligen till Prestenn j Pund Roug, j Pund Biugh.

Ett Huss paa Prestens Toffteioridt, och giffues deraff aar-

¹⁾ Forhandlingerne ved Konventet refereres i Ny kh. Saml. IV, 368 Not.

²⁾ Ny kh. Saml. V, 627.

³⁾ Ny kh. Saml. VI, 620.

⁴⁾ Læsningen af dette Tal er meget uvis. En Lødemarck svarede paa det nærmeste til 1 Rdlr (Kalkar, Ordbog II, 880).

ligen till Presten — — ij m $\frac{1}{2}$ (I Randen: Det war i gammel Tid Degnestaffuen).

Der er ingen Degne staffuen.

Degnen gaar aff Kiøbinghaffens Schole; hans Rente lxxx Tdr. Korn och v Schipper Miel aff di v Møller¹⁾.

Hr. Ingvor Olufsen var født o. 1549 og forekommer som Præst i Lyngby 1584, da han 29. Juni i Brøndbyvestre Kirke underskrev den af Præsterne i Smørum og Sokkelunds Herreder udstedte Fuldmagt i Anledning af Prins Christians Hyldning som Tronfølger²⁾. Om hans Studier vides, at den kgl. Rentemester 12. Nov. 1574 efter kgl. Befaling udbetalte ham 50 ny Dalere som Hjælp til at studere med udenlands³⁾. 1588 blev Hr. Ingvor Olsen i Kongens Lyngby optaget som Medlem i »Danske Kompagni« i Kbhvn.⁴⁾. Han døde 22. Marts 1591 i sit 42de Aar og hans Hustru to Dage derefter⁵⁾. En Ligsten over dem fandtes i sin Tid i Lyngby Kirkes Kor, men er nu forsvunden⁶⁾.

Hr. Mads Rasmussen⁷⁾, en Kjøbenhavnner af Fødsel, var Hr. Ingvors Efterfølger. Hans Moder synes at have været en Søster til den bekjendte Tolder Frants Villumsen, der testamenterede sit Bibliothek til Universitetet; i ethvert Tilfælde tiltalte hun 1604 for det akademiske Konsistorium Professor Hans Rasmussen (Skomager) »for et Haandskrift og nogle Penge, som Frants Tolder havde overantvordet ham at købe Bøger [for] til hans Bibliothek«⁸⁾. Hr. Mads

¹⁾ Stiftskriver Michel Pedersens Optegnelse om sjællandske Kirkers og Præstegaardes Jordtilliggende, (Univ. Bibl. Addit. 67 Fol.)

²⁾ Ny kh. Saml. IV, 405.

³⁾ Rentemester-Regnskaberne (i Rigsarkivet) for 1574, S. 214.

⁴⁾ Nielsen, Kbhvns. Diplom. VI, 48.

⁵⁾ Kh. Saml. 3. R. II, 512.

⁶⁾ Hofman, Fundationer VII, 19. (Aarstallet 1592, der her angives som Hr. Ingvors Dødsaar, er dog ikke rigtigt).

⁷⁾ Kaldes i Musenii Catalogus urigtig Niels Rasmussen.

⁸⁾ Kh. Saml. 4. R. IV, 125.

Rasmussen underskrev 1610 Hyldingsfuldmagten¹⁾ og døde Aaret efter.

Hr. Jacob Sørensen var Præst i Lyngby 1611—18. Ved hans Embedstid er den Mærkelighed, at han har ført en desværre nu tabt Kirkebog²⁾, altsaa længe inden Førelsen af saadanne nyttige Bøger var bleven almindelig. Han havde tidligere været Kapellan i Hvidovre³⁾. Hans Enke ægtede Eftermanden.

Hr. Hans Pedersen var født 1593 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader Peder Hansen var Økonom ved Kommunitetet. Ti Aar gl. kom han i Vor Frue Skole. Medens han besøgte den og senere, gjorde han (1609—16) successiv Degnetjeneste ved ikke mindre end 6 af Sognekirkerne i Kjøbenhavns Omegn (Rødovre, Herlev, Brønshøj, Glostrup, Gjentofte og Lyngby). Hver Søn- og Helligdag i disse 7—8 Aar maatte han altsaa tidlig om Morgenen trave ud til en af disse Kirker for at synge i Kirken og være Præsten til Bistand, for saa siden at undervise Børnene i deres Katekismus. Var der Begravelser, Bryllupper eller andre kirkelige Handlinger med tilhørende Gilde, faldt der vel noget af til den unge Degn, inden han — maaske først sent om Aftenen — maatte begive sig paa den lange Vej tilbage til Kjøbenhavn. Men saadanne vare Vilkaarene for den Tids Skoledisciple, naar de kunde synge og havde opført sig godt i Skolen.

1615 blev Hans Pedersen Student. Dermed var Degnetjenesten foreløbig forbi; men da han samme Aar af Rektoren ved Frue Skole kaldtes til Hører ved Skolens nederste Lektie, fik han som Løn Degneembedet i Gjentofte og 1616 i Lyngby. Da han sidstnævnte Aar havde taget Baccalaur-

¹⁾ Ny kh. Saml. V, 150.

²⁾ Rørdam, Danske Kirkelove III, 281.

³⁾ Kh. Saml. 3. R. I, 809. Her kaldes han dog Nielsen, hvilket ikke kan være rigtigt, skjønt Angivelsen stammer fra Musenii Catal. past. Sjæl. Af Personalhist. Tidsskr. IV, 127 fremgaar, at Sørensen er det rette Navn.

graden, der gav Adgang til højere Lærerstillinger, blev han 1617 af Biskoppen kaldet til Rektor ved Vordingborg Skole¹⁾. I denne Stilling var han kun 1^{1/2} Aar; thi da Præsten i Lyngby, Hr. Jacob Sørensen, døde 1618, lod Sognemændene (som det maa antages) den unge Mand, der nys havde gjort Degnetjeneste hos dem, vide, at man ikke var utilbøjelig til at kalde ham til Præst, vistnok paa den Betingelse, at han skulde ægte Formandens Enke. Sagen synes ikke at have mødt nogen Vanskelighed fra den gejstlige Øvrigheds Side, og Onsdag før 2den Søndag i Advent 1618 blev Hans Pedersen ordineret af Biskop H. P. Resen i Frue Kirke og indsat Søndagen derefter af M. Peder Skjelderup, Sognepræst ved Frue Kirke og Provst i Sokkelunds Herred. Den 31. Jan. 1619 havde han Bryllup med Hr. Jacob Sørensens Enke, Maren Mikkelsdatter, med hvem han siden fik 6 Døtre, af hvilke de fire overlevede ham. — Om Hr. Hans Pedersens Embedsvirksomhed siges i det »Testamente«, som oplæstes ved hans Jordefærd²⁾, at »han har skikket sig saa med Lærdom og Levned, at han har et godt, ærligt Rygte og Navn baade af sine Sognefolk og andre«. Hvad der sammesteds fortælles om hans Sygdom og Beredelse til Døden, tyder paa, at han har været en from Mand. Han døde efter længere Svaghed i de første Maaneder af Aaret 1640, o. 47 Aar gl. Hans Enke døde i Decbr. 1652 i Lyngby.

Hr. Valentin Hansen Merchel, der blev Hr. Hans Pedersens Eftermand, var født 1615 paa Hjortholms Mølle, som hans Fader, Hans Merchel von Schmalkalden, der var Husfoged paa Kjøbenhavns Slot, havde i Fæste af Christian IV. Hans Moder, Karen Pedersdatter, var en Datter af Kanniken M. Peder Andersen i Lund og Hustru Johanne Mogensdatter, hvis Fader var den navnkundige Biskop Mogens Madsen i Lund³⁾. Da Familien boede paa den skjønt beliggende

¹⁾ Jvfr. Kh. Saml. 3. R. III, 10. 14. 838.

²⁾ Meddelt af G. L. Wad i Personalhist. Tidsskr. IV, 125—9.

³⁾ Karen Pedersdatters »Testament« (Personalhist. Tidsskr. IV, 129f.)

Hjortholms (siden Frederiksdals) Mølle, hvor Christian IV undertiden gjorde Besøg¹⁾, blev Sønnen sendt til Herlufsholm Skole, hvorfra han 1633 dimitteredes til Universitetet²⁾. Han var endnu ikke fyldt 25 Aar, da Lyngby Menighed valgte ham til Præst; men da han vistnok var vel anskreven hos Kongen, skjønt hans Fader alt var død (1637), saa var der Raad derfor. Paa den Ansøgning, Valentin Merchel 19. Marts 1640 indgav til Kongen, og hvori han berettede; at han »efter hosfølgende Kirkebogs Formelding« var døbt i Lyngby Kirke 15. Søndag efter Trinitatis 1615 og »efter Ordinansen lovlig er kaldet af menige Lyngby Sognemænd til at være denne Menigheds Sjælesørger«³⁾, fik han et gunstigt Svar, idet Kongen under 21. Marts s. A. tilskrev Biskop Jesper Brochmand: »Vi ere naadigst tilfreds, at han for den Skyld noksom maa vorde ordineret, saafremt han ellers udi Lærdom og Levned befindes ustraffelig«⁴⁾. Den 1. April ordinerede Biskoppen ham⁵⁾.

I denne Præsts Tid hjemsøgtes Lyngby Sogn af svære Tilskikkelser: først den ødelæggende Pest 1654, der bortrev en Mængde af Sognets Befolkning⁶⁾, og faa Aar derefter af Svenskekrigen 1658—60, der lagde en stor Del af Kjøbenhavns Omegn øde. Man faar en Forestilling om den økonomiske Elændighed, Krigen bragte over Lyngby Sogns Beboere, naar man af en samtidig Indberetning ser, at Besæt-

indeholder nærmere Efterretning om hendes Levned. Hun døde 1631.

¹⁾ Suhms Nye Saml. II, 2, 103—4, hvoraf ses, at Kongen gjentagne Gange laa over om Natten paa Hjortholms Mølle. Jvfr. Danske Saml. V, 55.

²⁾ Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm, S. 26.

³⁾ Wad, Meddelelser om Demitterede fra Herlufsholm II, 55 f.

⁴⁾ Rørdam, Danske Kirkelove III, 281.

⁵⁾ Ny kh. Saml. I, 503

⁶⁾ Kh. Saml. 5. R. II, 792. Alene i August 1654 begravedes 77 Personer. I August 1908, da Sognet vistnok er henved 10 Gange saa folkerigt som 1654, var Tallet af de døde 13.

ningen paa de fleste Gaarde, der ikke vare lagte slet øde, indskrænkede sig til et Par simple Heste og en Ko¹⁾.

Hr. Valentin Merchel synes for øvrigt at have været en vel anset og dygtig Mand. Ved Aaret 1645 nævner Christian IV ham blandt de Præster, der skulde prædike paa Prøve for Kongen²⁾. Han maa vel ogsaa have været en duelig Landmand, eftersom det omtales, at han 1666, foruden Præstegaardens øvrige store Jordtilliggende (12¹/₂ Td. Hartkorn), havde nogle af Kronens Jorder ved Hvidør i »Fæste og Brug«³⁾. Hans sidste Aar vare imidlertid sørgelige, hvorom hans Søn, der i mange Aar var hans Medhjælper, har gjort følgende Antegnelse i Kirkebogen ved hans Død:

»1681 d. 14. Decembr. begravet den ærværdig, hederlig og vellærde Mand Her Valentin Hanssøn Merkel, som i gandsche 42 Aar hafde været Sogne-Præst til Kongens Lyngby Menighed och i Lif och Lærdom været it Lius for sin betroede Hiord, der søgte med Fromhed och Kiærlighed at vinde allis Hierter, at deris Salighed des bedre kunde opbyggis; blef derfor och igen elsched aff alle i Menigheden; och saasom Gud giemmer det hordiske Kors til sine beste Børn, saa har og denne Guds Mand haft sin Deel. I Beleiringens Krig udstod adskillige pressurer; gandsche 14 Aar for sin Død holt næsten ved Sengen formedelst Steen och Podagra, som andfechtede ham; och allersidst, da Præstegaarden af hans Naboers Ild stod i Lue, maatte rømme sit Huus och see det, hand i saa mange Aar hafde svedt for, ved een Times Brand leggis i Asche⁴⁾; det hand dog altsammen med største Taalmodighed ofverbar. Saa hand nu billig kand regnis blant dem, der er

¹⁾ C. E. Secher, Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker, I, 24 f.

²⁾ Christian IV's egenh. Breve 1645—48, S. 124.

³⁾ Hist. Tidsskrift 5. R. I, 74.

⁴⁾ Den 18. Maj 1681 begravedes i Lyngby Anders Kromand, der omkom ved Præstegaardens Brand, som altsaa har fundet Sted nogle Dage tidligere.

kommed af stor Trengsel etc. Hans Ligtext, som efter hans Begiering blev forklared ofver ham, var Ps. 68, 20. 21. «. (Lovet være Herren fra Dag til Dag, lægger han en Byrde paa mig, er han dog min Frelses Gud o. s. v.).

Hr. Valentin var to Gange gift: 1. med Anne Hansdatter, som døde i Januar 1657. 2. ^{28/8} 1658 med Anne Larsdatter, en Præsteenke fra Ølstykke (døde i Hjørnlunde 1693). Med den første Hustru havde han en talrig Børneflokk. Af hele Familien findes et vel bevaret Billede i Lyngby Kirke. Blandt Børnene kan mærkes Sønnerne: Hans (se ndf.) og Michel, døbt Søndag Cantate 1648. Blandt Fadderne ved sidstnævntes Daab var Biskop J. Brochmand og Professor Thomas Bang, den kgl. Skovrider Luth Walter, der boede paa Hjortholms Mølle, og Provstens (M. Erik Torms) Hustru fra Kjøbenhavn¹). Efter at have været Skibspræst et Par Aar, blev Michel Merchel 7. Jan. 1682 (altsaa umiddelbart efter Faderens Død) kaldet til Hospitalspræst i Randers, men døde allerede efter 2 Aars Forløb²).

Hr. Hans Valentinsen Merchel, der i mange Aar bestyrede Præsteembedet i Lyngby, var Hr. Valentins ældste Søn; men hans Fødselsaar kjendes ikke, da den ældste nu bevarede Kirkebog først begynder med Aaret 1646. Paa Grund af sin langvarige Sygdom, der gav lidet Haab om Helbredelse, indgav Hr. Valentin følgende Andragende til Kongen om at faa Sønnen til ordineret Vice-Sognepræst og eventuel Efterfølger³):

¹) Ogsaa ved Hr. Valentin Merchels andre Børns Daab var der sædvanlig notable Faddere, deriblandt den siden saa bekjendte Rentemester Henrik Müller, der 1649 havde faaet Hjortholms Mølle i Fæste af Kronen (efter Henrik Schmalkald, formodentlig en Broder til Hr. Valentin Merchel) og her indrettede en betydelig Fabrikdrift (C. E. Secher anf. Skr. S. 23. Kbhvns. Diplom. V, 767 f.).

²) Wiberg II, 585. 1681 nævnes han som Hr. Michel i Liungby (Hist. Tidsskr. 5. R. I, 715—6, hvor Brickas Rettelse bør bortfalde).

³) Orig. i Rigsarkivet, Indlæg til det kgl. aabne Brev af 27. Aug. 1669 (s. ndf.).

Stormegtigste Høyborne Herre,
Allernaadigste Arfwe-Konge.

Efftersom Jeg, Eders Maytt: underdanigste Tjennere, nu paa en 30 Aars tid hafver betient Kongens Lyndbye Menighed, er ey alleeniste af Gud paalagd stoer Lægemens svaghed, at Jeg til mit Embede at forrette findis ganske afmagtig, Mens endoch iblant mange Børn, Gud mig hafver begafvet med, er en Søn, som vdi nogle Aar med Guds tieniste paa Prædickestoelen at forrette mig hafver været behielpelig, som Jeg af mit Hjerte ynsked, at, om Gud naadelig hafde forseet, och Eders Kongl: Maytt: naadigst maatte behage, effterdi min legemlig Svaghed mig ved Sengen holder, saa at Jeg med fremmede Hjelp med tiennisten for Alteret Menigheden maa lade betienne, Mig i samme min Svaghed tienne kunde oc samme mit Embedis Besverlighed forlette. Paa det allerunderdanigste indflyer Jeg derfor til Eders Kongl. Maytt. med underdanigst Begjering, Eders Kongl. Maytt. allernaadigst bevilge och tillade vilde, at samme min Søn, ved Naun Hans Valentinssen Merchel, Menigheden, mig hid indtil af Gud och Kongen betroet, i mit levende lifve ej alleene for Vice-Prest och Siele-Sørger maatte betjenne, Mens endochsaa effter min dødelig Afgang mit ringe Brøed och Kald tilladis at nyede och beholde. Herpaa forventer Jeg allerunderdanigst men allernaadigste Herris och Kongis naadigste och mildeste Svar, hvorfore Gud Hans Kongl. Maytt. med det ganske Kongl. Arfvehuus til Sjel och Liif ævindeligh wil welsigne.

Kongens Lyndbye den 25 Augusti Anno 1669.

Eders Kongl. Maytt^s

Tro Undersotter och inderlige Forbedere
Valentin Merchel, Ma. propria.

Vedlagt findes en tilsvarende Ansøgning fra Sønnen, Hans Valentinsøn Merchel, der betegner sig som »fattig Studiosus«. Sagen var vistnok godt anbefalet; thi allerede 2 Dage efter udgik følgende ggl. Resolution:

F. 3. G. a. v., at Vi allernaadigst haver bevilget og forordnet, saa og hermed bevilget og forordner hæderlig og vel-

lærd Hans Valentinsen Merchel til at være Vice-Sognepræst udi Lyngbye Sogn i Sokkelunds Herred udi Kjøbenhavns Amt her i vort Land Sielland, saa fremt han efter foregaaende Examen til Præste-Embedet dygtig befindes, og Kaldet sammesteds at betjene, naar hans Fader, itzige Sognepræst Hr. Valentin Hansen Merchel, enten formedelst Svaghed, Alderdom eller anden lovlig Forfald det ikke selv kand forrette. Men naar bem^{te} hans Fader ved Døden afgaar, eller Kaldet i andre Maader lovlig ledigt vorder, da for^{ne} Hans Merchel det at tiltræde og som Sognepræst nyde og betjene. Dog skal han imidlertid, saa længe hans Fader lever, og Kaldet ej bliver vacant, ej noget paa Sognepræstens Rettighed præterendere videre, end hvad de med hverandre i Mindelighed kan blive accorderet om. Forbydendes etc. Frederiksborg den 27 Aug. A^o 1669¹⁾.

Efter at være ordineret af Biskop Hans Wandal²⁾ kunde Hr. Hans yde sin Fader meget bedre Hjælp end forhen, og da han havde kgl. Løfte om Embedet efter Faderens Afgang, kunde han for saa vidt betragte sin Fremtid som sikret.

Den 2. April 1671 havde Hr. Hans Merchel Bryllup med Valborg Sylvestersdatter, Sognefoged Sylvester Jacobsens Datter i Lyngby³⁾. Af dette Ægteskab fødtes i Lyngby 3 Sønner og 3 Døtre, hvoraf flere dog døde smaa. Da Faderen, Hr. Valentin, døde i Dec. 1681, vare Forholdene i Lyngby imidlertid af den Art, at det kunde være betænkeligt nok for Hr. Hans Merchel at overtage Embedet, ikke blot fordi Præstegaarden laa i Aske, og paa den Tid kjendte man endnu ikke til Brandforsikring, men ogsaa fordi Embedets Indtægter vare betydelig formindskede ved Nedlæggelsen af Stokkerup By og Henlæggelsen af en Del af Lundtofte Jorder under Dyrehaven, samt ved Anlæget af Frede-

¹⁾ Sjællandske Registre.

²⁾ I Musenii Catalogus siges, at Ordinationen fandt Sted 12. Nov. 1669, hvilket maa vække Forundring, da Hr. Valentin Merchel jo trængte saa meget til Sønnens Medhjælp.

³⁾ Tidsangivelse for Brylluppet hos Wiberg I, 408 er urigtig; Kirkebogen har: Dominica Lætare (4. S. i Fasten).

riksdal Slot, hvortil betydeligt Jordegods var henlagt. Thi for denne store Afgang i den tiendepligtige Jord — Tiendeydernes Tal var reduceret fra 64 til 43 — fik Præsteembedet ingen Erstatning. Efter Forhandlinger, som vi dog ikke kjende nærmere til, udgik der følgende kgl. Resolution, om at Lyngby fremtidig skulde være Annex til Gjentofte, og Hr. Hans Merchel have et andet Embede:

1.

Til Biskop Dr. Hans Bager.

C. 5. V. N. t. Eftersom Vi allernaadigst haver for godt befundet Liungbye Sogn til Gientofte Sogn her i Kjøbenhavns Amt at annektere, da ville Vi hermed allern. have beskikket og forordnet Hr. Hans Valentinsen Merchel, hidindtil Sognepræst til for^{ne} Lyngbye Sogn, til at være herefter Sognepræst til Føllislef og Sersløf Sogne udi Skipping Herred her i vort Land Sieland i den forrige, nu ved Døden afgangne Sognepræst Hr. Israel Hansens Sted. Thi er vores allern. Villie og Befaling, at du strax bem^{te} Hr. Hans Valentinsen Merchel sligt til Efterretning forståendiger, og ellers den Anordning gjør, at han i for^{ne} Føllislef og Sersløf Præstekald indsat vorder. Dermed etc. Hafn. d. 4 Martii 1682.

2.

C. 5. Gjøre alle vitterligt, at eftersom Vi allernaadigst haver for godt befundet, Liungby Sogn til Gientofte Sogn her i Kjøbenhavns Amt at annectere, da have vi allernaadigst beskikket og forordnet Mag. Friderich Plum, Sognepræst til for^{ne} Gientofte Sogn, til at være tillige med Sognepræst til bem^{te} Liungby Sogn. Forbydendes etc. Hafn. d. 4. Martii Anno 1682.

Hermed afsluttes første Akt af Lyngby Sogns kirkelige Historie, saa vidt vi kjende den.